

2

Wat een tekening laat zien

Inconsistenties en afweermechanismen

Als Berthe en Erik hun kampherinneringen delen en de beelden die ze met zich meedragen tekenen, lijkt het getekende beeld de herinnering accuraat weer te geven. Maar beiden beseffen niet dat de tekeningen een gelaagdheid hebben die – zo blijkt uit de analyse en de dialoog – onderliggende gevoelsbelevingen duidelijk maakt. Dit veronderstelt dat ze zonder zich dit te realiseren het een vertellen en het andere tekenen. Dit verschil blijkt bijvoorbeeld uit de sfeer die het beeld oproept, want die kan verschillen van het verhaal van de tekenaar en vooral uit de zogenoemde vertekeningen, aanknopingspunten of inconsistenties die om de een of andere reden opvallen. Deze inconsistenties – door Gregg Furth aandachtspunten genoemd^[1] – hebben een gebrek aan samenhang en ontstaan, als er voor of tijdens het tekenen van een herinnering diffuse angstgevoelens optreden waar de tekenaar geen raad mee weet. Hierdoor komen de objecten vervormd op het papier, wat niets te maken heeft met het niet goed kunnen tekenen. Deze inconsistenties zijn letterlijke vertekeningen, soms van de werkelijkheid, soms van een juist zeer goed besef zonder dat ze zich daar bewust van zijn. Inconsistenties zijn aanknopingspunten die zicht geven op de binnenwereld van de tekenaar en ontstaan als vanzelf zonder dat hij zich dit realiseert.

Voor genoemde diffuse angstgevoelens kunnen van buitenaf ontstaan of door innerlijke belevingen zoals onrust, verdriet of boosheid, schuld, schaamte of emotionele pijn; ze kunnen onbalans veroorzaken.^[2] Zo ook voor Berthe en Erik. Dergelijke gevoelens, verbonden aan de op jonge leeftijd ontstane traumatische ervaringen versterken de afweer en manifesteren zich tijdens het tekenen als inconsistenties. In dat proces spelen zowel ontkenning als volstrekte onwetendheid van bepaalde gevoelens een rol.^[3] In dit intrapsychische conflict streven onbewuste verlangens naar bevrediging, maar deze worden door het ik of het geweten

^[1] Furth, G.M. (1991). *Beeldtaal van het onbewuste*. Rotterdam: Lemniscaat.

^[2] Van Dam, Q.D. (2006). *Weerstand in de psychoanalyse. Een empirisch begripsonderzoek onder Nederlandse psychoanalytici*. Assen: Van Gorcum.

^[3] Pagina 14 en verder van Malan, D.H. (1983). *Individuele psychotherapie*. Houten: Bohn, Stafleu, Van Loghum.

afgewezen. Zodra het psychisch evenwicht van de cliënt dreigt te worden verstoord, is het 'vluchten of vechten'. Veelal wordt echter niet gekozen waardoor een halfslachtige tussenvorm ontstaat;^[4] een tussenoplossing die de objecten op papier vervormt. Niet alleen letterlijk, ook figuurlijk laat de tussenoplossing een 'vertekend compromis' zien. Deze dient om zich te beschermen tegen angst en onbalans en zijn zowel een verhulling als onthulling. Vandaar de veronderstelling, dat als gevolg van diffuse angsten zich inconsistenties en afweermechanismen formeren in het getekende beeld die diagnostisch inzicht geven in onbewuste, onderliggende affecten, gevoelens en gedachten. Je zou inconsistenties vertekeningen kunnen noemen als variant van de talige verspreking of lapsus.^[5]

^[4] Hillenaar, H. & Schönau, W. (2004). Afweer. In *Tekst en psyche. Psychoanalytische tekstinterpretatie in de praktijk* (hoofdstuk 8). Amsterdam: Boom.

^[5] Freud, S. (2001) *Psychopathologie van het dagelijks leven*. Over vergeten, versprekingen, misgrepen, bijgeloof en vergissingen. Red Oranje, W. Amsterdam: Boom